

“Her sıkıntı küresel ısınmadan kaynaklanıyor” yaklaşımının ne denli yanlış ve tehlikeli sonuçlara yol açabileceğini uzun süredir açıklamaya çalışıyorum, ama kendimi bu konuda bozguna uğramış hissediyorum. Yakın dönem basınından birkaç inci örneği vereyim:

“Her sıkıntı küresel ısınmadan kaynaklanıyor” yaklaşımının ne denli yanlış ve tehlikeli sonuçlara yol açabileceğini uzun süredir açıklamaya çalışıyorum, ama kendimi bu konuda bozguna uğramış hissediyorum. Yakın dönem basınından birkaç inci örneği vereyim:

“Daha önce güneşten gelen ışınlar buzullar tarafından yansıtılarak atmosfere geri gönderiliyordu. Fakat son 50 yılda etkisini gösteren buzullardaki erime ile birlikte güneş ışınları yansıtılarak atmosfere geri dönemedi, doğrudan yerküre tarafından emildi. Bu durumda da küresel ısınma gittikçe artmaya ve etkilerini göstermeye başladı.” Şimdi bu yoruma bakınca gülelim mi, ağlayalım mı?

“Belirtilerini Konya Ovası’ndan Beyşehir Gölü’ne kadar her yerde gösteren küresel ısınma ve kuraklık, İstanbul’un 3’üncü büyük havzasını da vurdu. Büyükçekmece Gölü’nün yüzlerce metre karelik alanı kurudu.” Yazar belli ki yüz binlerce metre kare demek istedi, ama asıl önemli olan, Beyşehir Gölü’nü ve havzasını son yirmi yıldır ne denli acımasız kullandığımızdan haberinin olmaması ve içinde bulunduğumuz sıkıntıyı küresel ısınmaya bağlaması.

“Dünya Doğal Hayatı Koruma Fonu (WWF), dünyanın iklim değişikliği felaketine uğraması için 5 yılın bulunduğunu belirterek, hükümetlere, karbon emisyonlarını azaltarak gidişatı tersine çevirmek için harekete geçmeleri için 2012’ye kadar zamanları olduğu uyarısında bulundu.” Burada belirtilen tarihin Kyoto sözleşmesinin sona ereceği yıl olduğu anlaşılıyor, bir uluslar arası sivil toplum örgütü için bağışlanamaz yanlış tabii ki...

Bir büyük TV kanalı anket düzenlemiş, soru şu: “Küresel ısınmaya karşı tasarruflu ampuller, kurşunsuz benzin, çevre dostu ürünler kullanmak, suyu boşa akıtmamak gibi bireysel adımlar atacak mısınız?” Hazırlanan seçeneklerin ikisi doğru, ikisi yanlış.

Bu tür kuru sıkılardan yararlananların başında dar görüşlü yöneticiler geliyor. Ne zaman başları sıkışsa, “iklim değişikliği” gerekçesinin arkasına sığınmıyorlar. Yaklaşık bir yıldır ana haber konularından biri üç büyük kentimizde yaşanan su sıkıntısı. “Küresel ısınmaya bağlı kuraklık...” diye başlayan açıklamalar, kötü yöneticiler kadar öncüllü demeç sahiplerince de kullanılıyor. Oysa bu gösterişli demeçlerden önce iklim kayıtlarına bir bakılsa, Türkiye’nin 8-10 yılda bir dönemsel ve bölgesel kuraklığa uğradığı, yaşanan su sıkıntılarının büyük oranda bu hesabın yapılamamasından ve kentleşmenin ölçülememesinden kaynaklandığı anlaşılacak.

Özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir’in aynı çerçeve içine alınıp, küresel ısınma ile birlikte değerlendirilmesi, kamuoyunu tümenden yanıltma amacına yönelik. Bir kere İzmir’de su sıkıntısı çekilmiyor. Üstelik İZSU yetkilileri, halkın tasarruf oranının yüzde 8’i aştığını açıklayarak, hem İzmir halkını pohpohluyor, hem de kamuoyuna hava atıyorlar. İZSU yönetimi ülkenin batısında egemen olan su yetersizliğine bakıldığında, övünmekte çok haklı. İstanbul’da ise birkaç baraj devre dışı kaldıysa da, Büyük Melen Projesi’ne verilen ivme ile Ekim ayında Ömerli Barajı’na su desteği sağlanacak ki, hiç yağış alınmasa bile şu andaki su rezervinin Kasım sonuna dek yetişeceği göz önüne alınırsa, orada da risk görünmüyor. Milletvekili seçimlerine değin DSİ Genel Müdürlüğü yapan Sn Veysel Eroğlu’na göre Türkiye’deki barajların ortalama doluluk oranı % 53’ki, sıcak geçen kış ve yaz ile içinde bulunduğumuz mevsim göz önüne alındığında, hiç de kötü bir değer sayılmaz.

Ankara’yı bekleyen facia

Ankara, ise “kâbusun eşiğinde”. Hiçbir demeç, hiçbir açıklama, hiçbir politik manevranın örtemeyeceği bir yıkıma adım adım ilerliyor başkentimiz. ASKİ yetkililerinin açıklamalarına göre, kent su rezervi 70 milyon metre küp dolayında ki, bu da Ankara’yı ancak Eylül sonuna çıkarabilir. DSİ ve ASKİ tarafından yapılan ortak açıklamanın son bölümünde, Kızılırmak’tan kente su alınması işlemine ivedilikle karar verildiği ve Kesikköprü’den İvedik arıtma tesisine değin çekilecek boru, pompa, depolama vb yapıların bir yıl içinde bitirilmesinin planlandığı belirtiliyor. ASKİ yetkilileri ve Belediye Başkanı yılsonu, Aralık ortası gibi daha iç açıcı açıklamalar yapıyorlar. Demek ki, en iyimser hesapta bile Ekim ve Kasım aylarında Ankara’nın ne yapacağı bilinmiyor. Kimi sivil toplum örgütleri, önceki DSİ raporlarını temel alarak, Kızılırmak’tan su çekilmesine karşı çıkıyorlar. Daha pahalı ve daha kirli olan o suyu istemiyorlar. Oysa Belediye yönetimi öyle bir umarsızlık, öyle bir panik içinde ki, karşı çıkmak bir yana, olabildiğince

önlerini açmak gerekir. Çünkü olmayan suya korkunç bir bedel ödenebilir.

Tarihsel gerileme sıralaması

Ankara'nın içme ve kullanma suyu ile kanalizasyon ağı yenileme çalışmaları, yaklaşık 20 yıl önce başlayıp, on yıl kadar önce dinamik dengeye kavuşuyor. Yalnızca yeni yerleşim birimlerine bu ağın yayılması ve geleneksel bakım-onarım çalışmalarıyla bugünlere geliniyor. Doğrusu Ankara'da su kayıp oranının İstanbul'un yaklaşık iki katı kadar olmasını, bu ağın yetersizliğinden çok, biriktirme-depolama sistemlerinin bakımsızlığında aramak gerekir. DSİ, 1995 yılında hazırladığı uzun dönem planında, Ankara'nın 2004 yılında Gerede Uzunsu çayından Çamlıdere Barajı'na su aktarılmasını öngörüyor, 2027-2050 yıllarında da kentin su gereksiniminin Kızılırmak'tan sağlanması gerektiğini belirtiyor. Burada iki konu yeterince değerlendirilmiyor. Birincisi iklimsel rasgeleliğin en kötü koşullarıyla, kentsel gelişimin boyutlarının kesişmesi konusu. Yalnızca nüfus artışı hesaplanıp; kentin yeşillenmesi, araç sayısının geometrik hızla çoğalması, bahçeli ev sayılarındaki patlama, eğitimi ve kültür düzeyi yükselen toplumlarda su tüketiminin artma eğilimi vb gibi koşullar yeterince değerlendirilmediği için, yeniden ele alma (revizyon) gereği beklenenden önce kapıya dayanıyor. İkinci ve daha önemli yanlışın kökeni biraz eskilere gidiyor. Bilindiği gibi Elmadağ ve yeraltı kuyuları dışında Ankara'nın su gereksinimi, ilk kez Çubuk-1 Barajı ile 1930'larda ciddi biçimde ele alındı. O günden bu yana tüm su yapıları ve projeleri kentin kuzeyine kümелendi. Çubuk, Çamlıdere, Kızılırmak ve Gerede havzalarının birbirine yakın yağış ve akış rejimlerine sahip komşular olduğu görülemedi. Örneğin Gerede sisteminde su tutulmasıyla, Çamlıdere Havzasında toplanacak suyun azalması olasılığı hiç düşük değildir. Bu yanlış sürüyor.

Havzası ve jeolojik yapısı elverişsiz olmakla birlikte, İvedik Arıtma Tesislerine yakınlığı dolayısıyla Ankara'ya su sağlamada önemli yeri olan Kurtboğazı barajına Akyar ve Eğrekkaya barajlarından su aktarılıyor. Su biriktirilebilirse, bunlara Belediye'nin 15 yıldır yaptığı tek su yapısı olan Kavşakkaya barajının suları eklenecek.

Belediye on beş yıldır Kavşakkaya dışında hiçbir su biriktirme yapısıyla ilgilenmiyor ama bu dönemde Çubuk 1 ve Bayındır barajları ile, yeraltı suları devreden çıkarılıyor. Artan su gereksinimine karşın günden güne azalan depolama yeteneği. Doğal olarak deniz bitiyor.

Dağılmamak için, şu Kavşakkaya barajı öyküsünü de aradan çıkarayım. Çubuk-Kızılırmak arasında topladığı suyu Kurtboğazı'na aktarması öngörülen baraj için ASKİ 31 Mayıs 2005'te ihale açıyor. Katılan firmaların önerileri 12-19 milyon YTL arasında değişiyor. Süre 1,5 yıl. Bu arada neler oluyorsa, 12 milyon dolayında en düşük fiyat sahibi "Kolin İnşaat" devre dışı bırakılıp, Belediye bu işi kendisi yapmaya karar veriyor. (Baraj ihaleye çıksaydı 100 milyon dolara mal olurdu. Biz yapıyoruz. 20 milyon dolara mal oluyor. Bu Türkiye'de bir ilk. Baraj hafriyat demektir. Hafriyat olan iş pahalıya mal olur. - Melih Gökçek, 23.7.2005 günlü Türkiye Gazetesi). Savcılar boşa beklemesin, yorum yapmayacağım.

Başkanın Demeçleri

DSİ yetkilileri 2004 ve 2006 yıllarında hem doğrudan, hem de Hazine Müsteşarlığı aracılığıyla Belediyeyi yaklaşan tehlike konusunda uyarıyorlar. Gelen yanıtlar aşağı yukarı aynı, "Ankara'nın su sorunu yok, olursa biz çözeriz". Akıllarınca önce seçimi çıkarmaya çalışıyorlar aradan. Oynadıkları oyunun tehlikesi konusunda bilgileri sıfır düzeyinde...

Son derecede medyatik kişiliğiyle ekranların değişmez yüzü olan Ankara Belediye Başkanı, yapmadığı yatırımlar bir yana, çeşitli dönemlerde verdiği demeçlerle de su konusunun ne denli uzağında olduğunu kanıtlıyor sanki:

"Ankara'ya su sağlayan barajlardaki kullanılabilir su rezervinin bugün itibarıyla 323 milyon metreküp olduğunu ifade eden Başkan Gökçek, geçen yıl aynı ay ve günde ise bu miktarın 184 milyon metreküp daha fazla, yani 507 milyon metreküp seviyesinde bulunduğunu kaydetti. Bugünkü yoğunlukta kullanıldığı takdirde 7,5-8 aylık suyumuz kaldı. Vatandaşlarımızdan istirhamımız, suları özenli ve boşa akıtmadan kullanmaları. Bu kuraklık sürdüğü takdirde, 3 ay sonra mecburi olarak su kısıntılarına gitmek zorunda kalacağız. Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek, barajlardaki su seviyesinin neden düşük olduğunu belirterek, "Bu sene Trakya, İstanbul, Bolu ve Karadeniz Bölgesi'ne yoğun yağışlar düştü. Kimi zaman bu yağışlar zaman zaman sel felaketlerine neden olurken, İç Anadolu Bölgesi'ne ve özellikle Ankara'ya su sağlayan barajların bulunduğu Çamlıdere, Kızılırmak havzaları çok az yağış aldı. Ayrıca kışın yağın kar da uzun süre dağlarda kaldı ve yavaş yavaş eriyerek toprağa karıştı. Oysa barajların yeterli suya

kavuşabilmesi için kar yağışının ani bir yağmurla birleşerek suya dönüşmesi ve barajlara akması gerekiyor` açıklamasında bulundu. 9 Ağustos 2006, Dünya”. Başkanın döktürdüğü açıklamalarda sözü edilen kar yağışları 2005-2006 kışına aittir ve bu açıklama, subilimi (hidroloji) tarihine geçmelidir. Tabii ki henüz yatırım, eylem, önlem falan yok ortada, Başkan yalnızca Ankaralıları hazırlıyor. Sürdürelim...

“Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek, düzenlediği basın toplantısında, Başkent`te yaşanan su sıkıntısına değindi. Gökçek, barajlarda toplam 191 milyon metreküplük su rezervinin bulunduğunu ve 100 milyon metreküplük de ölü hacim olarak nitelendirilen, kullanımını ancak pompalar yardımı ile elde edilebilir suyun kaldığını bildirdi. Yeni yıldan sonra eğer yağış olmazsa 15 gün içinde su kesintilerinin kaçınılmaz olacağını kaydeden Gökçek, su sorunun küresel ısınma sonucunda Türkiye`nin ve dünyanın sorunu olduğunu söyledi. 23 Aralık 2006 ANKA”. Yahu başkanım, durmadan açıklama yapıyorsunuz da, yatırımlardan falan caydık, bari şu kesintilerini hemen başlatsanız. Aralık sonuna on beş gün eklessek kesintiler Ocak ortasında başlamalıydı.

Başkan kimi zaman barajlarda günlük buharlaşma oranınının 350 bin metreküp (kentsel kullanımın üçte birini aşkın) olduğunu söylüyor, kimi zaman da kışın en güçlü yağışlarını Ankara`nın 1,5 günlük su tüketimi diye geçiştiriyor.

Oysa hiçbir politik söylem ve açılım barajlara su eklemiyor. Hiçbir muhalefet türünün o suları boşaltamayacağı gibi...

Gerede Su Sistemleri

Nitelikli sulara sahip Gerede`de Işıklı ve Körler barajlarıyla, 30 km lik tünel bitirilebilse, üç yıl içinde Çamlıdere Barajına su aktarılabilir. O baraj zamanında öyle planlanmış ki, hacmi 1,2 milyar metreküp, yani tek başına tüm İstanbul`un depolama kapasitesinden fazla, dolu olsa Ankara`ya 3 yıldan fazla yeter. Ama önce elde su bulunmalı ki o hacimden yararlanılsın. Bakmayın siz Başkanın “bir yılda su alırsız” dediğine, Gerede sularından yararlanmak için gerekli yatırımlara üç yıl bile yetmez. Sorun belediye yönetimini öyle hazırlıksız yakaladı ki, o seçenekle ilgili demeçler bile yeni verilmeye başlandı, nerede yapılabirlik dosyaları, olabirlik koşulları vb. çağdaş dünyada yağış, akış, buharlaşma, derine sızma gibi su döngülerini izleyen, kuraklık, taşkın, su basması süreçlerini değerlendiren su bilimi çalışmaları 30 yıldan kısa süreliyse, güvenilir sayılmaz. Bizse “bu süreleri 30 güne indirebilir miyiz” hesabının içindeyiz.

Kızılırmak Suyu

Son dönemde kurtarıcı olarak üzerine atlanan Kızılırmak Suyu, DSİ tarafından 2030`lu yıllar için planlanıyordu. Diğer işler beklendiği gibi gitmeyip, başkent felaketle yüz yüze gelince, DSİ politika değişikliğine gidip, o projeyi desteklemeye başladı ki çok da iyi ediyor. Bir kere Gerede sisteminin gerektirdiği barajlar ve 30 km tünel sistemi üç yıldan önce bitmezdi, bizimse artık yitirecek üç haftamız bile yok. İkincisi, Belediye tüm hesapları güz ve kış yağışlarına göre oturttu ama kuraklığın bir yıl daha uzamayacağına kim güvence verebilir ki? İki ay değil de iki yıl susuz kalabilir miyiz? Üçüncü konuyu daha önce işledim, 3,5 milyonu aşkın kentte tüm yumurtalar aynı sepete konmamalı, tüm su alma yapıları kentin kuzeyine yığılmamalıydı. Kızılırmak suyu hiç kullanılsa bile hemen Ankara`ya ulaştırılmalıdır. Bu proje şimdi değil de, örneğin 2006 yılında gerçekleşseydi, yüzde elli oranında harmanlama ile (özellikle sivil toplum örgütlerinin dikkatine sunarım, içme-kullanma sularını harmanlama sistemi dünyanın her yanında uygulanmaktadır), uzunca bir süre sertlik ve sülfat değerleri benimsenebilir düzeyde idare edilebilirdi. Bugün “keşke Kızılırmak suyu gelse de, o sertliğe, sülfatın getireceği o acı tada kavuşabilsek” noktasındayız. Öte yandan bu projeye karşı çıkan bir diğer akım sözcüleri mikrobiyel kirlilikten söz ediyorlar. Oysa Kurtboğazı Barajı`nda bu sorun Kızılırmak`tan daha yoğun olup, kentte uygulanan arıtma sistemi ile giderilebilmektedir. Biyolojik elverişsizlik, Kızılırmak suyunun niteliğinde çok da önemli bir sakınca değildir. Kesintilerin ve evsel depolamanın getireceği olumsuzluklar, sayısız uzman tarafından günlerdir dile getirildiği üzere, çok daha önemli sorunlar doğurabilecektir. İşlenmemiş suyun niteliğini yükseltmek için alınabilecek önlemler konusunda ASKİ ilgililerini aylar önce uyarıştım, yineleyeyim: Sivas, Kayseri, Nevşehir ve Kırşehir illeri kentsel ve endüstriyel arıtma sistemleri ivedilikle elden geçirilmeli, bitirilmeli ve çalışmaları yakından izlenmelidir. Kızılırmak havzasının büyüklüğüne karşın, nüfus ve endüstri yoğunluğu korkulacak düzeyde değildir. Havzanın büyüklüğü rejim düzeni açısından bir üstünlüktür. DSİ`nin Kapulukaya seçeneğine karşın suyun daha uzak olan Kesikköprü`den alınması, pompaj gereksinimini azaltmak ve boru hattını kırsal alana kaydırmak yönünden artılar taşımaktadır. Belediye`nin, artık alıştığımız “yargı önümüzü tıkıyor, boruların yol kıyısına döşenmesini Karayolları engelliyor” gibi

sudan gerekçeli yakınlıklarına olabildiğince fırsat verilmemelidir. Kuşkusuz geniş görüşlü bir yönetim bu pürüzlerin çıkacağını yıllar öncesinden görüp gerekli çözümleri zaman içinde üretti ama nerede bizde o şans? Şu anda Ankara halkı en hızlı çalışma koşullarında bile aylarca susuz kalmayı göze almalıdır.

Ankara’da, hastanelerin alarına geçirilmesi, tifo, kolera, dizanteri, sarılık gibi salgınlara karşı aşı ve serum depolanması, öğrencilerin aşılınması, okulların düzenli dezenfeksiyonu ve gerektiğinde hemen kapatılması, dışa göçün özendirilmesi, araç yıkamanın yasaklanması, çok su tüketen işletmelerin devre dışı bırakılması (örneğin çoklu işletmelerin Ankara’daki fabrikalarını bakıma alıp, gereksinimleri bir süreliğine kent dışından getirmeleri gibi), halka kendi olanaklarıyla dezenfeksiyon yöntemlerinin öğretilmesi, yeşil alanların yok edilmesi gibi önlemler alınmak üzere “olağanüstü durum” ilanı, ivedi bir zorunluluktur.

Sonradan eklenen not: "İstanbul’a kar yağmadan Türkiye’ye kış gelmez." Ancak bu kez İstanbul basını havasını alacak, zorlamalarla bile orada su kısıntısı yapılacak gibi bir belirti yok. Çünkü Ekimde İstanbul’a ulaşması beklenen Melen Suyu tam yirmi yıldır planlanıyordu.

Melih Gökçek’e “İstanbul halkına su konusunda ne önerirsiniz?” diye soran basın emekçisi kardeşlerim, alın başınıza kendisini de görün neler olacağını. Dezenfekte edilip sayısı artırılmış su tankerleri, hastanelere ek su boruları, başkalarının 11 yılda yapacağı işi sekiz aya sığdırma hızı vb... Oysa bir tek soru sorsanız yetecek: “Sayın Başkan, diğer önlemleri bir yana bırakın, şu Kızılırmak borularını neden iki ay yerine altı ay önce döşemeye başlamadınız?”

Üniversitemiz yönetimi, Ankara Valiliği ve Milli Eğitim Bakanlığı’na: Okulları geç açmaya gerek yok. Diğer ivedi önlemlerin yanı sıra, semtlere göre su akış günlerini temel alan, daha yoğun bir eğitim programı uygulanabilir. Bunu tasarlamak için henüz zaman var.

Prof. Dr. İlhami Ünver
Ankara Üniversitesi
Ziraat Fakültesi

* unver@agri.ankara.edu.tr